

Denis Bećirović, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945.-1953.)*. Zagreb – Sarajevo: 2012, 628 str.

Najnovija knjiga dr. Denisa Bećirovića o Islamskoj zajednici (IZ-i) u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1953. godine tiskana u okviru biblioteke *Bosana* od strane dvaju nakladnika (Bošnjačke nacionalne zajednice za grad Zagreb i Zagrebačku županiju i Instituta za istoriju Sarajevo) predstavlja prerađenu doktorsku disertaciju koju je autor odbranio na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu 14. siječnja 2010. godine.

Bećirovićeva knjiga je po mnogo čemu, znanstveno i općenito, zanimljiva, neobična i značajna. Predmet njegovog znanstvenog interesovanja je u domaćoj historiografiji rijetko sretana problematika (i tema) iz oblasti duhovnih, vjerskih (a s njima u vezi raznih) kretanja jednog po mnogo čemu posebnog vremena – prvih nekoliko godina nove države. Isto se može reći i za period do ustroja nove države – Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ), kao i Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) cijelo vrijeme sve do disolucije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) kada je definitivno nestala sa političke karte ovog dijela Balkana, Europe, svijeta.

Uže gledano riječ je o praćenju aktivnosti jedne vjerske zajednice (islamske), na prostorno nevelikom području (Bosne i Hercegovine), u vrlo kratkom periodu (samo osam godina od 1945. do 1953. go-

dine). Za svakog ozbiljnog povjesničara – historiografa – podosta izazova.

Sve navedeno, samo po sebi, sadržavalo je više nego dovoljno razloga da se dosta opširnijem tekstu (preko 500 strana), popunjenih sa stotinjak strana priloga (fotografija, indeksa ličnih imena, spiska izvora i literature, izvoda iz recenzija i bilješke o autoru) priđe sa naglašenim znanstvenim interesom i akribijom. Svaki od pomenutih segmenata knjige nametao je pitanje – zašto?

Vjerske zajednice, iako neupitno prvi, najstariji i najbrojniji oblik okupljanja ljudi (ne samo na južnoslavenskim prostorima) iz brojnih razloga nisu bile predmet iole ozbiljnijeg historiografskog istraživanja iz bilo kog kuta promatranja.¹

Ako se zna koju je ulogu imao (i odigrao) vjerski činilac u procesu nacionalne

---

¹ Korektnosti radi treba spomenuti obiman rukopis grupe autora koji se odnosi na sve vjerske zajednice, politička zbivanja u Bosni i Hercegovini od austrougarske okupacije 1878. do 1945. godine. Rukopis koji sadrži 1169 šapirografiranih strana pohranjen je u biblioteci Instituta za istoriju u Sarajevu. Autori obimnog, nažalost, neobjavljenog projekta su: dr. Luka Đaković, dr. Tomislav Išek, mr. Rafael Brčić – za katoličku crkvu, dr. Božo Madžar, Mitar Papić – za pravoslavnu, dr. Nusret Šehić, dr. Mustafa Imamović za islamsku vjersku zajednicu i Moni Finci za Jevreje Bosne i Hercegovine

samoidentifikacije (popularnije rečeno – razvoja nacionalnog pitanja) u savremenoj historiji dvadesetog stoljeća baš na području Bosne i Hercegovine, posebno Muslimana – Bošnjaka, još čudnije zvuče nepodijeljene ocjene o značaju deficitarnosti istraživanja i elaboriranja i znanstvene artikulacije njihove prisutnosti u stvarnom životu svih stanovnika ex-jugoslavenskih prostora. Više je nego očito da je autorova eksplicitna ocjena da “Dosadašnja istraživanja nisu pokrila ogromnu prazninu u proučavanju i tumačenju položaja i uloge vjerskih zajednica, a pogotovo otklonila mnoštvo raznih namjernih i nenamjernih obmana, neistina, dezinformacija, netačnosti i nepotpunosti, posebno kad je u pitanju navedena tema”, bila sasvim dovoljan *spiritus rector* da se opredijeli angažirati na ovakvom poduhvatu. Za fokusiranje (prostorno – BiH, i vremenski – 1945.-1953.) na ovako naslovljen projekt, vjerovati je, u smislu svojevrsnog *spiritus rector*, poslužila mu je sopstvena ocjena “da sve ono što je objavljeno... a odnosi se na Islamsku zajednicu u periodu od 1945. do 1953. godine ne pruža ni običnim čitaocima, a kamoli naučnim radnicima, na izvorima utemeljene analize”. (s. 16). Spisak, posebno treba naglasiti, neobjavljene arhivske građe (iz fondova Arhiva Jugoslavije – Beograd, Bosne i Hercegovine – Sarajevo, Hrvatske – Zagreb, Rijaseta Islamske zajednice u BiH – Sarajevo, Istorijskog arhiva u Sarajevu, Unsko-sanskog kantona – Bihać, Arhiva Tuzlanskog kantona – Tuzla) – s. 605-66., a svakako, i objavljene građe u službenim publikacijama (s. 607-623) zrcalo su autorovih ogromnih napora u prikupljanju dostupnih historijskih činjenica, što, zacijelo i s razlogom, nije promaklo ni jednom od recenzenata da to posebno naglasi (s. 625).

Bećirovićev rad je strukturiran od se-

dam glava i zaključnih razmatranja. Iz njihovih naslova i sadržaj pripadajućih strana (I-a *Islamska zajednica do 1945.* – na 82 strane; II-a *Sumiranje materijalnih i ljudskih gubitaka Islamske zajednice u Drugom svjetskom ratu* – 22 str.; III-a *Globalne promjene, Avnojevska Jugoslavija i odnos komunista prema religiji* – 62 strane; IV-a *Važnije zakonodavne mjere koje su uticale na oduzimanje prava i nadležnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (1945.-1953.)* – 134 str.; V-a *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – organizacija, infrastruktura i aktivnosti* – 94 str.; VI-a *Izvori finansiranja i socijalno osiguranje službenika Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini* – 37 str.; VII-a *Represivni postupci prema članovima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini* – 37 str. i *Zaključna razmatranja* – 16 str.) i na prvi pogled, a pogotovo nakon iščitavanja cjelokupnog teksta, mogu se izvući brojne karakteristike, među kojima bi trebalo spomenuti neke od najbitnijih.

Temeljita autorova istraživanja pomenute neobjavljene i objavljene građe, iščitavanje službenih publikacija, štampe, periodike, te bogato konsultirane literature (15 strana) pružili su mu optimalne mogućnosti da cjelovito obradi jednu izuzetno značajnu temu, ne ispuštajući, gotovo, nijedno ključno pitanje položaja i aktivnosti Islamske zajednice u BiH u prvih osam poratnih godina, i time na najbolji mogući način ispuni dosadašnju prazninu u suvremenoj bosanskohercegovačkoj historiografiji.

Među neobjavljenim izvorima posebno su značajni oni iz Arhiva Jugoslavije (fond Savezne komisije za vjerska pitanja) i Arhiva Bosne i Hercegovine (fond Komisije za vjerska pitanja Bosne i Hercegovine). Izbor historijskog metoda – omogućio je Bećiroviću da u obradi teme kombinira re-

konstruktivno, analitičko-sintetički pristup. Strogo primjenjujući (u posljednje vrijeme tako često zanemarujuću) kritiku izvora, mogao je i doći do relevantnih i objektivnih otkrića brojnih segmenata opstojnosti Islamske zajednice u BiH koji su, pak, zbog naglašeno prisutne (svevladajuće) ideologizacije u poratnom društvu bili *en masse* zanemarivani, prešućivani, negirani, opstruirani, diminuirani, zatajivani etc.

Nadasve je zanimljiva periodizacija tj. vremenska obrada poratnog djelovanja Islamske zajednice za koju se autor opredijelio. Nakon Drugog svjetskog rata njeni pripadnici su, uostalom, kao i vjernici ostalih konfesija, zbog specifičnosti konstituiranja nove vlasti (stvaranja Demokratske, pa Federativne Narodne Republike Jugoslavije) s jedne, i načelnog odnosa države prema vjerskim zajednicama, tj. njenim pripadnicima, s druge strane, došli, u odnosu na dotadnji položaj, u kvalitativno novu, drugačiju, nepovoljniju, situaciju.

Nova pozicija religije na jugoslavenkim prostorima, uopće u slučaju IZ-e u BiH se višestruko negativno reperkutirala s obzirom na proces nacionalne samoidentifikacije (ergo), nacionalnog pitanja cjelokupnog muslimanskog stanovništva koji je u odnosu na pripadnike drugih vjerskih zajednica dobrano kasnio. Ta činjenica se u svakodnevnicu života ovog dijela stanovništva, naročito duhovnog (vjerskog), posebno, negativno odražavala. Dovoljno je spomenuti takve krupne društvene događaje, kakvi su bili, npr. višestruki popisi stanovništva. I u ovom periodu, a i kasnije zvanična politika je Muslimanima/Bošnjacima uporno uskraćivala mogućnost da se izjasne kako su se oni osjećali, svodeći ih na Srbe – muslimane, Hrvate – muslimane, “nacionalno neopredijeljene”, “Jugoslovene neopredijeljene” itd. Po nekima

zabilježeno je preko deset oficijelnih “mogućnosti” izjašnjavanja, a oni su se uvijek deklarirali kao poseban etnički entitet time samopotvrđujući (nepriznati) identitet!

Opredjeljujući se za istraživanje i obradu prvih osam godina djelovanja Islamske zajednice u “drugoj”, poratnoj Jugoslaviji autor je sam sebe, kao modernog historičara, stavio u delikatan položaj. *Nolens-volens* radilo se o relativno vrlo kratkom vremenskom periodu, koji je, po brojnim specifičnostima novouspostavljenog režima, bio imanentno veoma složen, pa je time praćenje Islamske zajednice bilo tim delikatnije. Apsolutno svjestan da se bilo koja historijska pojava isključivo prati procesualno, i u vremenu i u prostoru, pa i Islamska zajednica, Bećirović je, da bi do kraja bio korektan istraživač i historiograf, morao, izbjeći zamku koja mu se ovakvim izborom temporalne obrade jednostavno nametala – da tretira temu samo kao jedan segment složenog procesa Islamske zajednice. Smatram da mu je to u potpunosti uspjelo sa prve 82 stranice svoje knjige. U njenoj prvoj glavi je uspješno kombinirajući rekonstruktivno – analitičko – sintetički pristup sebe (i čitatelje) “proveo” kroz sve prethodne faze procesa opstojnosti Islamske zajednice (od 1878. do 1945.) prateći ih kroz tri tako različita perioda kakvi su bili austrougarski (1878.-1918.), onaj u Kraljevini SHS/Jugoslaviji (1918.-1941.), te, konačno “endehazijski” – (1941.-1945.).

Nalazim za potrebno, dapače, neophodno ukazati na još jednu karakteristiku Bećirovićevog pristupa istraživanju i obradi teme koja mu je omogućila da komplementarno sagledava i, što je još značajnije, ocjenjuje aktivnosti Islamske zajednice u rečenom periodu – maksimalno respektiranje globalnih (“maxi” – u svijetu i Europi i “mini” – Jugoslaviji, posebno u Bosni i Her-

cegovini) promjena koje su se, i te kako, na nju odrazile. Logično, njemu ni u primisli nije bilo da sve one brojne negativne posljedice odnosa režima prema religiji i vjerskim zajednicama – i Islamskoj, naravno, ni za jotu ne minimizira, a kamoli, abolira. Navedeni citat britanskog historičara Erika Hobsbauma sjajno ilustrira realni “globalni nered” dvadesetog stoljeća i demaskira “najmilitantnije i najkrvožednije od njegovih (sekularnih) ideologija “kojima su zamjene za boga, bile ili apstrakcije ili političari obožavani kao božanstva” (s. 12). Tragajući za istinom (i povijesnom, realnom) slobodan sam reći na oba plana (državne, rigidne “real” politike i neupitno teškog položaja religije uopće, vjerskih zajednica, a za njega posebno važnog – Islamske, koji je *nota bene* prečesto dosegao ponižavajući i moralno nimalo lako podnošljiv status), uočavao je i isticao lucidan stav Zajednice i njenih najviših (rukovodnih) službenih predstavnika *vis à vis* suradnje sa državnim organima (vid. strane 341-342 ili 397). Takav odnos najodgovornijih (pa i najviše rangiranog) dužnosnika Islamske zajednice u BiH nije striktno vezan samo za jedan period (u ovom slučaju od 1945. do 1953.) nego se manifestirao i u cijelom poratnom periodu, na što je ukazao i sam autor (str. 18). Ipak, kada se i ovo konstatira ne treba imati nikakvih iluzija u suštinski odnos državnih organa prema predstavnicima vjerskih zajednica (konkretno Udruženju ilmije). Kada su se zalagali npr. i konkretno za rješavanje “nagomilanih staleških problema vjerskih službenika”, i od njih (kao i od svih ostalih vjerskih udruženja) se očekivalo i tražilo da im glavna obaveza bude borba za “produbljavanje najdragocjenije tekovine narodnooslobodilačke borbe – bratstva i jedinstva naših naroda” (str. 343). Mnogostruko složen sveukupni

život u državi koja je nastala u ratu (Jajce 1943.), bila pravno ustrojena nakon 1945. na temelju Ustava 1946. (toliko sličnom onom Sovjetskom iz 1936.), opterećenost “riješanim” nacionalnim pitanjem, suočavanje sa teškim gospodarskim posljedicama naslijeđenim tek završenim ratom, kontroverznim i neuspjelim pokušajima državnih intervencija u gospodarstvu, naporima očuvanja teško stečene slobode u srazu sa staljinizmom (1948.) instaliranjem jedinstvenog sistema samoupravljanja (1950.), pokušaj “reformne” partijskog života (1952.), bili su isuviše kompliciran okvir i za bilo kakvu drugačiju politiku prema religiji, vjerskim zajednicama, a pokušaji kakve takve spomenute “real” politike IZ-e prema režimu i njegovim institucijama imali su za posljedicu da je njen položaj i svih njenih članova bio upravo onakav kakvim ga je svestrano istražio i realno, znanstvenom metodom i jezikom artikulirao autor ove studije. Njome je, bez sumnje, u veoma znalački i uspješno elaboriran jedan segment egzistentnosti Islamske zajednice u BiH od 1945. do 1953. godine. Petstotinjak stranica izvornog teksta napisanog na apsolutno metodološki i sadržajno inovativan način uspješan su nastavak onog što se u njenom krilu dešavalo do 1945. i istovremeno putokaz istraživačkim izazovima njenog djelovanja u fazama aktivnosti koje su slijedile (opet) izmijenjenim društveno političkim uvjetima “druge Jugoslavije”.

Denis Bećirović je ovom knjigom u stilu modernog obrazovanog educiranog historioografa ispunio zadatak i cilj koga si je postavio.

Posebno je hvale vrijedno kako je to uradio jer se iščitavanjem ovog rada može saznati i shvatiti, kako je Islamska zajednica u BiH djelovala od 1945. do 1953., kakvi su joj rezultati aktivnosti, sa kojim se pre-

prekama i teškoćama borila i kakve su bile reperkusije po njeno vodstvo i pripadnike.

I na kraju, buduća, sveobuhvatna historija ovih prostora i naroda bila bi bez ovog

djela – nekompletna ■

Tomislav Išek

Dino Mujadžević, *Bakarić. Politička biografija*. Zagreb: Plejada i Hrvatski institut za povijest-Podružnica Slavonski Brod, 2011, 382 str.

Danas su zainteresiranim dostupne brojne referentne i historijske biografije, uglavnom političara, državnika, vojskovođa, istaknutih umjetnika i vjerskih poglavara. To su uglavnom publicistički radovi usklađeni s interesom šire čitalačke publike. Historičari se, iz različitih razloga, vrlo rijetko odlučuju na pisanje biografija, pa je evidentno biografsko siromaštvo i manjak naučnih radova o životu i djelu pojedinih ličnosti.

Usprkos problemu pristupa arhivskoj građi kao i modernom antikomunizmu koji sadrži brojne predrasude i pristrasnosti, u posljednje vrijeme učinjeni su značajni iskoraci u istraživanju biografija istaknutih komunističkih aktivista jugoslavenskog razdoblja. Realizirane su nove historiografske biografije zasnovane na izvornoj građi koje svojoj problematici prilaze objektivno i s mnogo odgovornosti.

Jedna od takvih studija jeste politička biografija Vladimira Bakarića, hrvatskog političara koji je skoro četiri decenije imao izuzetan značaj i koji na svojevrsan način personificira socijalistički režim u Hrvatskoj. Međutim, kako autor naglašava, Vladimir Bakarić je dosada izuzetno malo proučavan i još manje razumijevan političar.

Studija Dine Mujadževića temelji se na

neobjavljenoj arhivskoj građi ličnog fonda Vladimira Bakarića, kao i objavljenoj i neobjavljenoj građi drugih fondova, referentnoj literaturi i štampi. Kombinirajući hronološku i problemsku metodu, autor na vrstan način prati Bakarićevu političku ulogu u okviru šireg socijalističkog diskursa. Ipak, akcenat je stavljen na njegov rad na polju politike, ekonomije i marksističke teorije.

Knjiga je, pored uvoda, podijeljena na šest poglavlja i veliki broj potpoglavlja. U poglavlju *Djetinjstvo, mladost i komunistički počeci* (str. 15-46) autor se osvrnuo na porodicu Vladimira Bakarića, gimnazijsko i fakultetsko obrazovanje na Pravnom fakultetu u Zagrebu, pristupanje komunističkom pokretu i njegovo djelovanje u KPJ do 1941. godine. Bakarićeva karijera u SKOJ-u započela je 1933, nastavljena u Agitpropu CKKPH, Glavnom inicijativnom odboru Stranke radnog naroda, a od 1940. bio je član Politburoa CKKPH. Autor je istakao tadašnje Bakarićevo izuzetno interesovanje za ekonomska pitanja i vrijednost njegovih objavljenih članaka o svjetskoj i jugoslavenskoj privredi.

Poglavlje knjige *U vodstvu hrvatskog partizanskog pokreta* (str. 51-135) posvećeno je djelatnosti Vladimira Bakarića tokom